

Kalmar 2022-11-15  
Regeringskansliet  
Socialdepartementet

**Yttrande från Nationellt kompetenscentrum anhöriga avseende  
Nästa steg – Ökad kvalitet och jämlikhet i vård och omsorg för äldre personer.  
SOU 2022/41, diarienummer S2022/03277**

**Inledning**

Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Nka) har emottaget och tagit del av utredningens betänkande. Utredningens betänkande är av stor betydelse då många anhöriga idag står för en omfattande andel av vården och omsorgen om äldre närstående. Nka har vid ett flertal tillfällen pekat på att det bästa stödet för anhöriga är en god vård och omsorg för deras närstående. Utredningen har pekat ut flera av de områden som idag brister i vården och omsorgen för äldre personer bland annat bristen på delaktighet, samverkan, helhetssyn och tydliga ansvarsförhållanden. I spåren av pandemin har dessa brister blivit än mer synbara och de undersökningar som gjorts visar att bristerna påverkat anhöriga i hög grad.

Anhörigas situation under pandemin har visat att när vården och omsorgen om den närstående sviktar tvingas anhöriga till ytterligare ökade och mer omfattande insatser. Det har också lett till ett ökat behov av koordinering av den närståendes vård och omsorg. Under Covid-19 pandemin minskade stödet för anhöriga ytterligare på grund av helt eller delvis nedstängda verksamheter och stödinsatser för såväl den närstående som för anhöriga själva. En del av detta komparerades med digitala lösningar. Men redan existerande brister uppdagades och som behöver åtgärdas oavsett pandemin, så som digitalt utanförskap, tillgång till Internet och kompetensstöd för enskilda, anhöriga och personal<sup>1</sup>.

Nka välkomnar utredningens tydliga problem- och behovsbeskrivning avseende anhörigas situation. Det utredningen skriver om samhällets yttersta ansvar och att anhörigas insatser ska vara frivilliga kommer förhoppningsvis leda till en förbättrad situation för anhöriga. En beskrivning som är helt i linje med den första svenska nationella anhörigstrategi – inom hälso- och sjukvård och omsorg<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> Magnusson, L., Sennemark, E., Ekman, B., Johansson, P., Hanson, E. (2021), *Konsekvenser av covid-19-pandemin för anhöriga som ger vård, hjälp och stöd till en närstående*, Nka 2021:1 Rapport

<sup>2</sup> Regeringskansliet promemoria 22-04-13. S2022/02134

## **Nka:s uppdrag**

Sedan 2008 arbetar Nka på uppdrag av Socialdepartementet via Socialstyrelsen som ett nationellt kunskapscentrum för anhörigfrågor. NKA:s uppdrag är att vara ett expertstöd till kommuner, regioner och enskilda utförare för att utveckla och införa anhörigstöd till alla anhöriga oavsett ålder.

Nka bidrar i yttrandet med synpunkter utifrån ett anhörigperspektiv då det är viktigt att uppmärksamma hur anhöriga påverkas av utredningens rekommendationer och förslag. Vi lämnar dels övergripande synpunkter, dels kommentarer till de olika rekommendationerna och förslagen, i huvudsak de som direkt berör anhöriga och deras situation.

## **Vad är kvalitet i vård och omsorg för äldre utifrån ett anhörigperspektiv?**

Nka gjorde 2016 en kunskapsöversikt avseende Kvalitet i vård och omsorg om äldre personer utifrån ett anhörigperspektiv. Resultatet av den som bygger på nationell och internationell forskning inom området är viktiga att ta med i arbetet med en kommande äldreomsorgslag I kunskapsöversikten framkom det då tydligt att det för anhöriga handlar om<sup>3</sup>:

- Trygghet med den närståendes vård och omsorg
- Betydelsefullhet för såväl den närstående som anhöriga
- Anhöriga som samarbetspartner i vården och omsorgen om den närstående
- Jämställdhet och lika möjligheter för såväl den närstående som de anhöriga
- Kompetensutveckling i verksamheterna
- Kompetensutveckling och stöd till anhöriga

Förutsättningarna för att uppnå detta är:

- En väl fungerande vård och omsorg
- Personalens kompetens, med ett tydligt anhörigperspektiv
- Person- och insatskontinuitet i vården och omsorgen om den närstående och i kontakten och samverkan med anhöriga
- Ett hållbart ledarskap i syfte att stödja och handleda personalen i mötet med anhöriga och bidra till delaktighet för anhöriga
- Stöd till anhöriga utifrån anhörigas egna behov

## **Övergripande synpunkter avseende utredningen**

Nka välkomnar ett ökat fokus på vården och omsorgen för äldre personer då situationen idag innebär att anhöriga får ta ett ansvar för sina närstående långt utöver det som är anhörigas vilja och förmåga<sup>4</sup>. Det finns stora skillnader mellan olika kommuner och regioner runt om i landet<sup>5</sup>. Men också inom kommuner och regioner. Vid varje gräns mellan olika verksamheter, huvudmän och där närstående omfattas av olika lagrum finns en risk att ansvaret helt faller på anhöriga. I dessa gränsområden, legalt och organisatoriskt, finns flera exempel på när samhällets olika aktörer inte kan komma överens eller gör olika tolkningar. Det finns också stora skillnader mellan

---

<sup>3</sup> Nka uppskattar att 75 procent av all äldreomsorg i Sverige utförs av anhöriga. Nationellt kompetenscentrum anhöriga. (2016). *Kvalitet i äldreomsorg ur ett anhörigperspektiv*

<sup>4</sup> Nationellt kompetenscentrum anhöriga ( manus). *Anhörigskap, anhörigomsorg och anhörigstöd, en nationell kartläggning 2018*. Kalmar: Nationellt kompetenscentrum anhöriga.

<sup>5</sup> Takter, M. (2020). *Anhörigperspektiv – en möjlighet till utveckling? Nationell kartläggning av kommunernas stöd till anhöriga 2019*. Varberg: Anhörigas Riksförbund.

huvudmän och inom verksamheter på vilket sätt och i vilken omfattning anhöriga ges erforderligt stöd. Nka välkomnar därför också den nationella anhörigstrategin som antogs i juni 2022.

I de förslag som denna utredning föreslår att den enskilda ska ha en namngiven ansvarig till exempel läkare, sjuksköterska eller att det ska finnas en utpekad ansvarig för exempelvis Regionens ansvar för hälso- och sjukvården så bör också anhöriga ha tillgång och kännedom om motsvarande. De som föreslås bli ansvariga på strategisk nivå ska även ha ett ansvar anhörigas behov av stöd är uppmärksammat och tillgodosett.<sup>6</sup>

Nka vill understryka att en positiv utveckling av anhörigstödet skett men att det varierar över landet. Mot den bakgrunden välkomnar Nka förslag som förtydligar ansvar och att utredningen särskilt lyfter anhörigas situation och att det yttersta ansvaret alltid åvilar samhällets olika stödfunktioner. Utredningens förslag om en förstärkt hälso- och sjukvårdskompetens på ledningsnivå välkomnas.

**Nka menar** att en motsvarande strategisk funktion avseende ansvar för anhörigas behov, situation och insatser bör införas på ledningsnivå.

### **Utredningens bedömningar och förslag**

#### Förslag till lag (2024000) om äldreomsorg

**Nka menar** att det finns skäl att snarare överväga en förstärkning och ett förtydligande i Socialtjänstlagen (SOL), Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) och Patientsäkerhetslagen än införande av en ny lagstiftning. Det finns en risk att lagstiftaren cementerar ett ålderistiskt synsätt på människor som uppnått en viss kronologisk ålder genom instiftande av ny lag som i huvudsak berör och reglerar insatser till personer som är 65 år fyllda eller mer.<sup>7</sup>

Så som tidigare nämnts så ställer sig Nka positivt till att vård och omsorg om äldre personer uppmärksammas med förtydligande och förslag till en kontinuerlig kvalitetsutveckling i hela Sverige. Nka delar såväl problembeskrivning som flertalet av de föreslagna åtgärderna. Men Nka anser att det är tveksamt om dessa åtgärder får avsedd effekt genom instiftandet av en ny lag.

Utifrån ett anhörigperspektiv så kan "Äldre" vara anhöriga både till personer över och under 65 år. "Yngre" kan vara anhöriga till personer både över och under 65 år. En ny lag byggd på ålder riskerar ytterligare gränsdragningar och där behov får ställas sekundärt till ålder i första bedömningen. Vi kan notera att det redan idag finns mer eller mindre tydliga gränsdragningar, både med och utan lagstöd, som innebär att äldre personer med behov av stöd på grund av substansberoende, psykisk ohälsa, funktionsnedsättningar, våld i nära relationer ställs åt sidan. Det drabbar anhöriga i mycket hög grad då det återigen är viktigt att understryka att det bästa stödet för anhöriga är en väl fungerande vård och omsorg utan försvårande gränsdragningsproblem och samordning.

---

<sup>6</sup> Det är viktigt att understryka att ansvaret för stöd till anhöriga inte är en uppgift som endast vilar på anhörigkonsulenter/samordnare utan också på alla personal som möter anhöriga i sin yrkesutövning.

<sup>7</sup> Antalet personer som idag är fyllda 65 år eller mer utgör ca 20 procent av Sveriges befolkning vilket omfattar ett åldersspann på ca 40 år. Åldrandet och dess påverkan på hälsan skiljer sig mellan enskilda i betydligt större utsträckning än bland yngre personer.

#### Förslag 7.3.4 och vidare t.o.m. 7.3.13

##### **Nka instämmer i förslagen med tillägget att också anhöriga ska omfattas.**

Utredningen föreslår och förtydligar att vården och omsorgen om äldre personer ska vara personcentrerad, förebyggande och hälsofrämjande. Insatserna ska utformas genom delaktighet och inflytande för den enskilda. Det är viktiga grundförutsättningar för en behovsstyrd vård och omsorg. Nka anser att i dessa förslag ska även anhöriga ingå och med tilläggsformuleringen att de ska ske när så är lämpligt. Det stärker anhörigperspektivet som en naturlig del av helheten och att anhöriga inte bara uppmärksammas solitärt.

#### Förslag 7.3.14 och 7.3.15

**Nka instämmer med utredningens förslag. Men vill samtidigt uppmärksamma att det är ökade resurser som krävs** om man ska uppnå de mål som föreslås i denna utredning. Det kommer fortsatt vara en bedömningsfråga – vad som är att anses som förutsättningar för att utföra sitt uppdrag.

#### Förslag 7.3.16 Stöd till anhöriga och andra närstående

**Nka instämmer med utredningens förslag.** I yttrandet används begreppet *anhörig* och *andra närstående* för den som ger vård, hjälp och stöd till en *närstående* som på grund av ålder, sjukdom, diagnos eller funktionsnedsättning har behov av det. Nka vill påpeka att det inte är i överensstämmelse med definition av anhörig enligt förarbetena till SOL och tillämpningen inom socialtjänsten. En anhörig kan vara förälder, make/maka/partner, syskon, barn, granne, kollega, vän eller annan person som står personen nära. Den närstående är den vilken är föremål för insatsen. Vi är emellertid väl medvetna om att det i Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) används *närstående* som synonym för *anhörig*.

#### Förslag 7.3.18 Nationell ordning för kvalitetsutveckling i äldreomsorgen

**Nka instämmer i utredningens förslag med tillägget att anhörigas situation och behov av stöd ska ingå som en del av kvalitetsutvecklingen, också utifrån anhörigas eget behov av stöd fristående från närståendes.** Nka vill också understryka att det krävs tydliga mål, indikatorer och uppföljning för att kunna driva utvecklingen framåt.

#### Förslag 8.6.2 Individuell vårdplanering

**Nka instämmer i utredningens förslag men med tillägget** att liksom anförts under punkterna 7.3.4 till och med 7.3.13 och 7.3.18 ska det skrivas in att anhöriga ska göras delaktiga om det inte är uppenbart olämpligt eller att den enskilda nekar till anhörigmedverkan.

Det bästa stödet för anhöriga är en vård och omsorg som fungerar – med hög kvalitet, kompetens och kontinuitet. Nka kan konstatera att under den rådande pandemin så är det särskilt märkbart att kompetensen hos vård- och omsorgspersonal inom äldreomsorgen har stor betydelse för att anhöriga ska kunna känna trygghet och tillit. En ökad belastning på anhöriga i sitt anhörigskap och omsorgsgivande, kan få negativa konsekvenser för anhörigas hälsa, arbetsliv, ekonomi och sociala liv.

#### **Slutord**

Nka välkomnar ett ökat fokus på vården och omsorgen för äldre personer och ett mera uttalat stöd till deras anhöriga. Vår önskan är det också att en sådan ambition ska tydligt uttalas i Hälso- och sjukvårdslagen och Patientsäkerhetslagen. Vi är också

mycket positiva till att vara delaktiga i den fortsatta kvalitetsutvecklingen av vården och omsorgen om närstående i alla åldrar, inte minst äldre personer och stödet till deras anhöriga.

Utformandet av detta remissvar har gjorts av Susanne Rolfner Suvanto, möjliggörare/praktiker och Maria Nyström Agback, jurist i samarbete med övriga medarbetare vid Nka och undertecknade. I arbetet med yttrandet har också en digital hearing genomförts där 15 anhöriga, representanter för idéburna organisationer, personal och beslutsfattare deltagit och framfört sina synpunkter på utredningen.

För Nationellt kompetenscentrum anhöriga

Kalmar dag som ovan

Lennart Magnusson  
Verksamhetschef, docent  
[lennart.magnusson@anhoriga.se](mailto:lennart.magnusson@anhoriga.se)  
Tel: +46 480 41 80 21

Elizabeth Hanson  
FoU-ledare, professor  
[elizabeth.hanson@lnu.se](mailto:elizabeth.hanson@lnu.se)  
Tel: +46 480 41 80 22